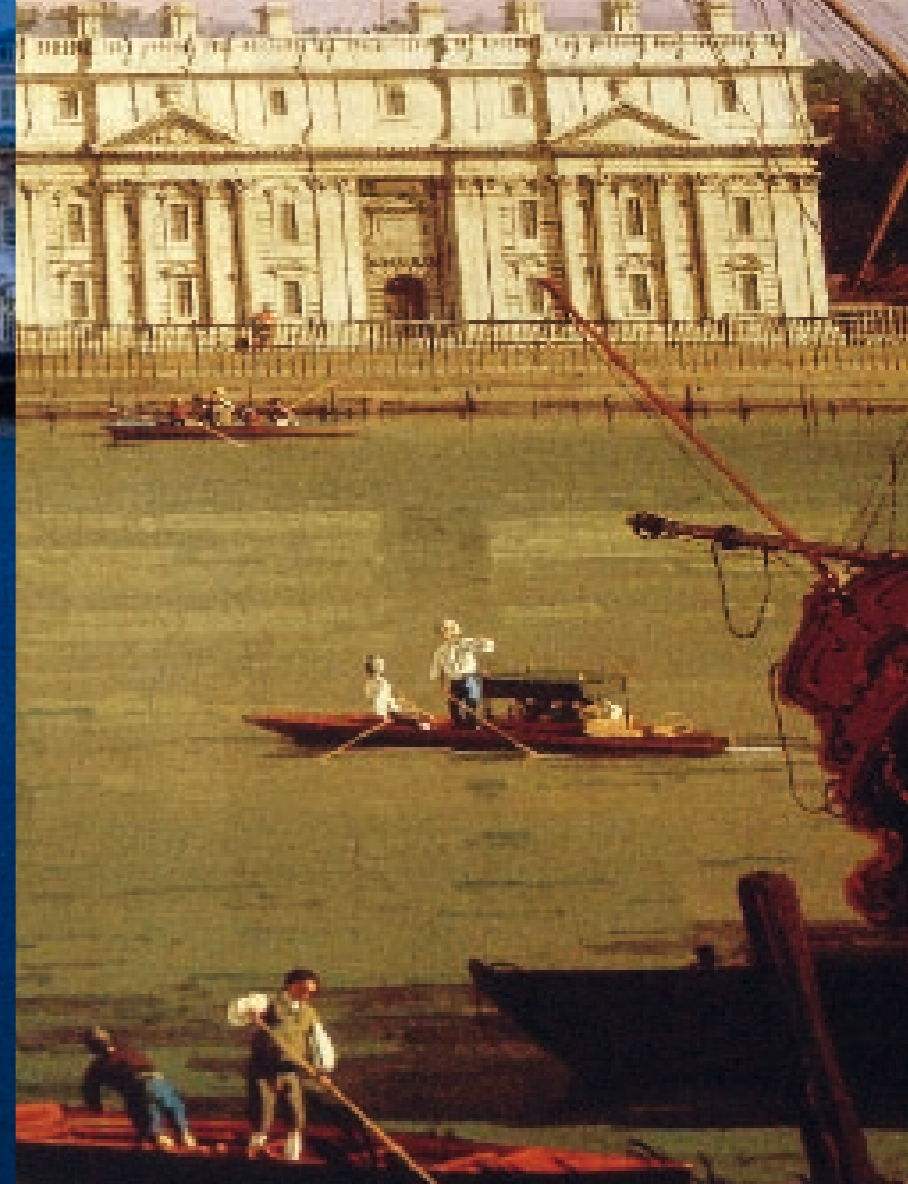
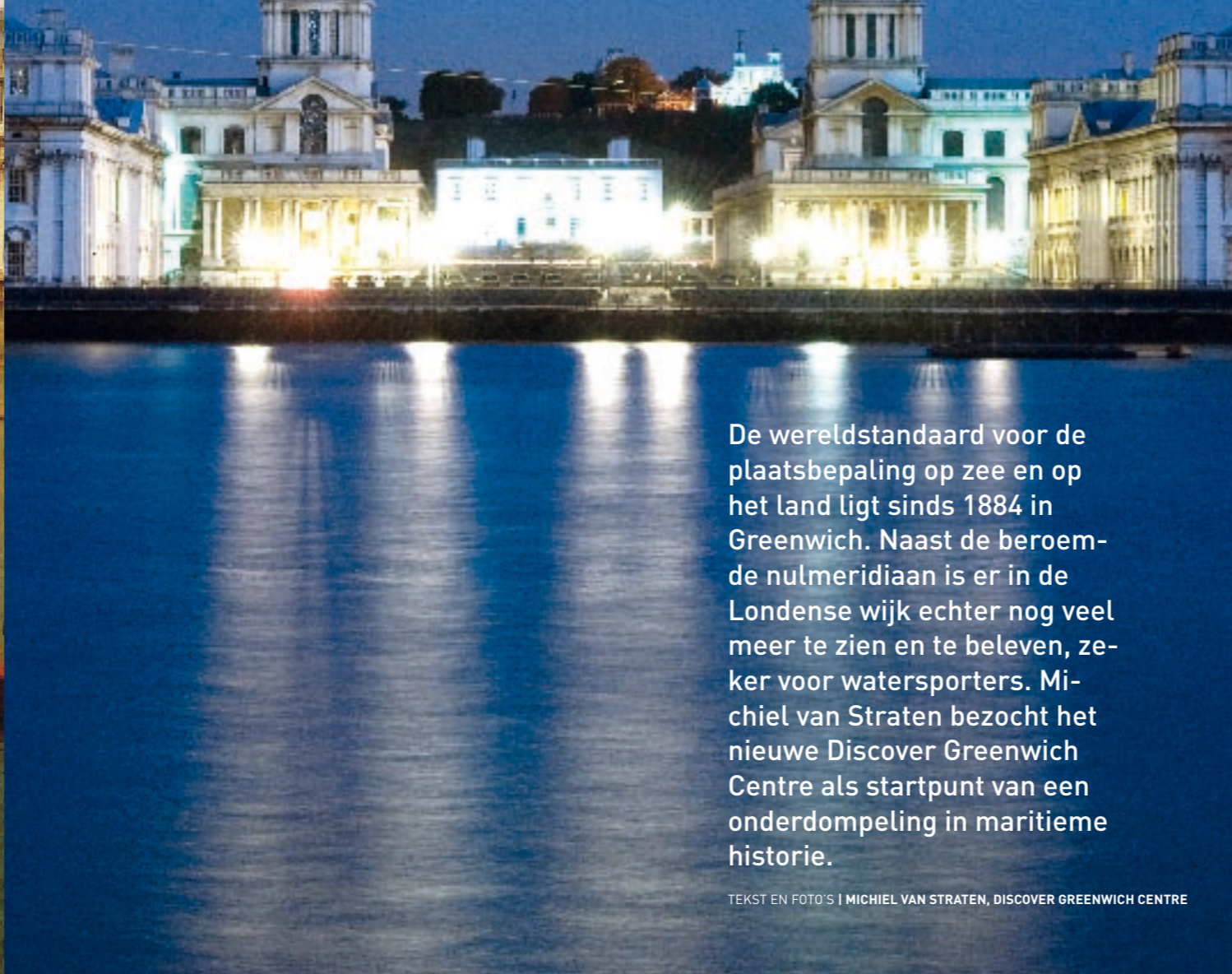

Tijd & plaats verankerd

Maritiem Greenwich

De wereldstandaard voor de plaatsbepaling op zee en op het land ligt sinds 1884 in Greenwich. Naast de beroemde nulmeridiaan is er in de Londense wijk echter nog veel meer te zien en te beleven, zeker voor watersporters. Michiel van Straten bezoekt het nieuwe Discover Greenwich Centre als startpunt van een onderdompeling in maritieme historie.

TEKST EN FOTO'S | MICHEL VAN STRATEN, DISCOVER GREENWICH CENTRE

Het zicht op de gebouwen van de Royal Naval College is weinig veranderd sinds Canaletto het in 1750 schilderde.

Greenwich, vroeger een vissersdorp, nu een toonaangevende Londense wijk en het bekendst vanwege zijn rol in de tijdsbepaling. Greenwich Mean Time is immers een van de wereldstandaards. Maar Greenwich is veel meer dan dat, en hoewel de wijk in bekendheid misschien onderdoet voor de talloze andere grote attracties van de wereldstad Londen, is er voor elke toerist genoeg te zien en te beleven voor één of meer dagen vermaak. Dat geldt nog veel sterker voor iedereen die iets heeft met varen; niet voor niets wordt de verzameling musea en historische gebouwen ook 'Maritime Greenwich Heritage' genoemd.

Hoewel varen natuurlijk de mooiste manier is om van Nederland naar Engeland te komen, koos ik dit keer voor het vliegtuig. Daarbij kreeg ik een uur cadeau van de wereld. Mijn vlucht vanaf Amsterdam vertrok om 10.50 uur en de wielen raakten de Engelse bodem om 10.35 uur. En dat heeft alles met Greenwich te maken.

Starthulp

Het epicentrum van het Britse maritieme erfgoed wordt gevormd door het aantrekkelijke Greenwich Park, een oase van rust en ruimte in deze stad met zijn 7,5 miljoen inwoners. Het herbergt zoveel bezienswaardigheden dat een bezoek aan het Discover Greenwich Centre een prima starthulp is. Het centrum geeft een goed beeld van wat er op en rond het park te vinden is, en dat is heel veel: de Royal Observatory, Prime Meridian, John Harrisons uurwerken die een nauwkeurige navigatie op zee mogelijk maakten, het Maritime Museum en het Old Royal Naval College. Verder nog het planetarium met doorlopende shows, de levendige Greenwich Market, wandelpaden langs de Theems en de mogelijkheid om vanaf Greenwich Pier een boottocht te maken en Londen

vanaf het water aan je te zien voorbijtrekken. Voorheen waren nog twee beroemde zeilschepen bij Greenwich Pier te zien, maar dat is helaas verleden tijd. Dat wil zeggen: de theeclipper *Cutty Sark* ligt er wel maar is in restauratie na een verwoestende brand, nu drie jaar geleden. Deze statige oudste nog bestaande klipper ter wereld zal pas eind 2011 weer voor het publiek te bezichtigen zijn. Het andere schip was de *Gipsy Moth IV*. Met dit zeilschip maakte Francis Chichester in 1967 een van de eerste wereldomzeilingen. Hij wilde sneller zijn dan de *Cutty Sark* had gevaren, en dat lukte. Na zijn terugkomst werd Chichester in Greenwich geridderd. Het schip staat nog op veel toeristische kaarten van Londen, maar ligt tegenwoordig te koop in Cowes, op het eiland Wight.

Veel zeegaande naties hadden hun eigen nulmeridiaan - tot 1884

Royal Observatory

Greenwich is het thuishonk van tijd en plaats, van weten waar je bent en wanneer je ergens anders aan zal komen. De Royal Observatory neemt hier niet alleen figuurlijk maar ook letterlijk een centrale plaats in. Midden in het park ligt het op een heuvel. Tussen het groen (Greenwich betekent oorspronkelijk 'groene wijk') steekt de rode tijdbal op het dak duidelijk af. Deze werd - en wordt - elke dag om 13.00 uur naar beneden gelaten, zodat de scheepslie-

den op de Theems er hun chronometers mee konden bijstellen. Dit is de plek van lengtegraad 0°, de 'Prime Meridian', waar je met één been in het oosten en het andere been in het westen kan staan. De Royal Observatory werd in 1675 door koning Charles II opgericht, met het doel astronomische metingen te verrichten ten bate van een nauwkeuriger navigatie op zee. Maanstanden en sterrenposities werden vertaald naar nautische almanakken. Vanaf 1760 werd het ook mogelijk om de draaiing van de aarde als uitgangspunt te nemen voor het bepalen van de lengtegraad. De

en tijdrovend, het was vooral onnauwkeurig. Dat had niet alleen te maken met onvolledige of onjuiste kaarten, roestende kompassen en de beperkte mogelijkheden van astronavigatie. Nog een ander element droeg bij aan de nautische verwarring: het gebruik van meerdere nulmeridianen. Veel zeegaande naties gebruikten hun eigen nulmeridiaan, vaak gelegen in hun belangrijkste zeehaven. Maritieme organisaties en hun schepen konden daardoor moei-

lijk met elkaar communiceren. Vooral dit laatste vroeg om de keuze voor één nulmeridiaan, waarvan vervolgens alle aanduidingen van lengtegraden op alle zeekaarten zouden kunnen worden afgeleid. Ook de trein droeg flink bij aan de wens voor één nulmeridiaan. Na de uitvinding van de stoomlocomotief ontstonden in de 19e eeuw groeiende netwerken van spoorwegmaatschappijen. In de nog langzame, oude wereld van vóór de industriële revolutie

leefde elke plaats in zijn eigen tijd. Hét referentiepunt was het middaguur, wanneer de zon op z'n hoogst stond. Uiteraard was dat voor elke lengtegraad op de wereld anders: op de evenaar verschuift het zonlicht met ruim 450 meter per seconde. Dat Nijmegen daardoor acht minuten voorliep op Amsterdam was geen probleem - tenzij je de trein moest halen. Want op welke tijd zou die vertrekken, 11.03 uur Nijmeegse of Amsterdamse tijd? Dat probleem was

in een uitgestrekt continent als Noord-Amerika nog veel groter. Vandaar dat daar in 1883 het Algemene Tijdcongres van de Amerikaanse Spoorwegen werd gehouden in St. Louis - een stad waarin veertien spoorlijnen zes verschillende officiële tijden aanhielden. De bijna 150 (!) officiële tijden die het continent gebruikte, werden teruggebracht tot vijf tijdzones.

Omdat op een draaiende aardbol tijd afhankelijk is van plaats, was dus zowel vanuit het oogpunt van de navigatie als de tijdsbepaling een standaard nulmeridiaan gewenst. Ook daartoe was een conferentie nodig, en wel de Internationale Meridiaan Conferentie. Deze werd in 1884 in Washington gehouden. De veertig afgevaardigden uit 25 landen vergaderden er drie weken over. Ze traptten op tenen, slikten hun woorden in, werden boos, bleven diplomatiek, en dat alles met een uitkomst die al op de tweede dag van de con-

ferentie was voorgesteld: de meridiaan van Greenwich als wereldstandaard. Wetenschappelijke argumenten waren er niet - een lengtegraad is immers (in tegenstelling tot een breedtegraad) iets virtueels, volledig arbitrair. De belangrijkste reden was dat Greenwich al bepalend was in de navigatie. Bijna driekwart van het goederenvervoer over zee maakte gebruik van kaarten die in Greenwich waren geproduceerd, uiteraard met de eigen nulmeridiaan erop.

De rode tijdbal op de Royal Observatory wordt nog dagelijks stipt om 13.00 uur neergelaten.

Het moderne Docklands aan de overkant van Greenwich.

John Harrisons klok.

Rampen en oplossing

De nulmeridiaan in Greenwich werd in 1884 aangewezen als internationale standaard voor tijd en plaats. Dat die twee elementen onlosmakelijk met elkaar verbonden waren werd in de loop van de geschiedenis op pijnlijke wijze duidelijk. De toenemende reikwijdte van de scheepvaart vanaf de tijd van de grote ontdekkingsreizen zorgde voor net zoveel ongelukken als ontdekkingen. Plaatsbepaling op zee was niet alleen moeilijk

Het National Maritime Museum.

St. Katharine's Dock, een perfecte uitvalsbasis om Londen te verkennen.

Alastair Hook, Master Brewer en oprichter van Meantime Brewing Company.

Afmeren in Londen

Centraal in Londen ligt St. Katharine Docks. Pal naast de beroemde Tower Bridge is het een ideale locatie om Londen ter verkennen. Niet goedkoop (£ 4,- per meter LOA per dag), maar wel uniek gesitueerd en met goede voorzieningen. Neem een verloopstekker mee om walstroom te kunnen gebruiken (look 220 V). Meer info op www.skdocks.co.uk/marina, bijvoorbeeld over de openingstijden van de sluisen. Vanuit de nabij

gelegen metrostations *Bank of Shadwell* reis je via de metrolijn van de Docklands Light Railway snel en comfortabel naar Greenwich. Dichtbij Greenwich (langs dezelfde metrolijn) liggen de kleinere Limehouse Marina en Poplar Dock Marina. Vooraf contact opnemen is aan te raden, gezien het beperktere aantal ligplaatsen in deze kleinere havens. De South Dock Marina tenslotte biedt ook mogelijkheden voor een kort verblijf.

Leesvoer voor in de kuip:

Lengtegraad, Dava Sobel
Heer van de tijd, Clark Blaise
Ruth Belville, *The Greenwich Time Lady*, David Rooney
Harrison, Jonathan Betts

aarde draait in 24 uur 360° rond en elk uur tijdsverschil dat een schip heeft met een referentiepunt op de wal, vertegenwoordigt dus 15 graden. Om dat goed te kunnen meten was er nog wel een onverstoorbare klok nodig, die ook op een schommelend schip onder invloed van vocht en temperatuurswisselingen nauwgezet bleef lopen. Ook dat is er gekomen. De geboorte, groei en volwassenheid van de hiertoe speciaal door John Harrison vervaardigde chronometer is hier tot in detail te bewonderen.

Gepensioneerde zeelui

Het Discover Greenwich Centre is gloednieuw, het werd in maart dit jaar geopend. Het gebouw zelf geeft je al het gevoel op een bijzondere plek te zijn. Dat kan ook bijna niet anders, want hoewel het interieur dit voorjaar geheel vernieuwd is, is het gesitueerd in een van de eeuwenoude gebouwen van het Old Royal Naval College. De term 'Old' wijst erop dat het niet meer als zodanig in gebruik is. Dat was tot 1998 wel het geval. Tot die tijd was het een tehuis voor de gepensioneerde zeelui van de Koninklijke Marine. Het Discover Greenwich Centre geeft op verschillende manieren een kijkje in het leven van deze Britse trots. Een aardig aspect van het marinierspensioen is nog altijd liefelijk aanwezig in de vorm van The Old Brewery, dat in hetzelfde gebouw te vinden is. Vanaf 1717 werden de gepensioneerden door deze brouwerij voorzien van hun dagelijkse rantsoen van drie bier. Een pijpverbinding zorgde voor een directe aanvoer naar het Royal Hospital, zoals het tehuis heette. Tegenwoordig is The Old Brewery een goede plek om even bij te komen van alle bezichtigingen, bijvoorbeeld onder het genot van een Meantime Beer. De gehele brouwerij is opgesteld in het café zelf, en geeft de ruimte met zijn blinkende vaten een bijzondere uitstraling. Even

buiten het gebouwencomplex is overigens de sfeervolle Greenwich Market te vinden. De hier aanwezige combinatie van voedsel en kunst is een wereld in het klein en een absolute aanrader.

Maritieme must

De Theems vormde de navelstreng bij de geboorte van Greenwich. Het dorp begon als vissersplaats en gaf later ruimte aan de Royal Navy en zijn helden. Koning Henry VIII werd er geboren en de koninklijke sfeer heeft het sindsdien nooit meer verlaten. Het

Greenwich Discover Centre besteedt veel aandacht aan die koninklijke historie van de wijk. Het centrum doet een aantal suggesties voor wandelroutes langs de bezienswaardigheden. Voor een diepere duik in de Engelse maritieme wereld is het Discover Greenwich Centre vooral een doorgeefluik. Het even verderop gelegen National Maritime Museum biedt daarentegen met zijn twee miljoen objecten eigenlijk te veel nautisch vermaak voor slechts één dag. Het museum won in 2009 dan ook de titel 'Visitor Attraction of the Year' in de Visit London Award. Ontdekkingsreizen, navigatie, zeeslagen en hun helden, maritieme kunst – ook van Nederlandse schilders -, een scheepsbrug met simulator, historische modelboten; iedere botenliefhebber zal er zijn hart kunnen ophalen. Voor iedereen die dan nóg niet verzadigd is biedt de aldaar gevestigde Caird Library een ruime hoeveelheid rust en stapels maritiem leeswerk. Alle musea in dit Maritieme Werelderfgoed van UNESCO bieden een prachtige mix van koninklijke architectuur en moderne presentatietechnieken. En wat tenslotte ook opgemerkt mag worden: ze zijn allemaal gratis toegankelijk. ↓

Op de Prime Meridian sta je met één been in het oosten en één in het westen

Met dank aan www.visitlondon.com

Nulmeridiaan vandaag

De nulmeridiaan is vandaag nog net zo belangrijk als ten tijde van de Internationale Meridiaan Conferentie van 1884. Voor de navigatie gaan we nog steeds uit van de virtuele matrix van breedte- en lengtegraden die astronomen rond onze aardbol gesponnen hebben. En de spin in het web woont nog steeds in Greenwich. (In tegenstelling tot de perceptie dat wij Europeanen 'in het westen wonen', bevinden we ons in Nederland dus op het

oostelijke halfrond.) Zelfs al lijkt het alsof we met de reeks van rond de aarde zwevende satellieten in een compleet andere wereld leven dan de negentiende-eeuwse zeelui, we hebben nog steeds referentiepunten nodig op een kaart die we allemaal herkennen en waarover we met elkaar kunnen communiceren. De lengtegraden op kaart én gps hebben nog steeds de aanduidingen die ze in 1884 kregen. Twee reeksen van 180 graden, startend vanaf 0° in Greenwich.

